

УДК 111.32+165.24

Вікторія Козачинська

ІДЕНТИЧНІСТЬ: ПОДОЛАННЯ VS ВІДНАЙДЕННЯ

В обширі постметафізичної традиції людську ідентичність означено драстичною неповнотою *дивідності*. Поліморфна суб'єктивність презентує радикальні дискурси множинної, анонімної суб'єктивності. «За Деріда й Фуко, ідея цілісної особистості не зважає на той факт, що ідентичність є функцією розрізнення (*differance*), – стверджує Р. Холінгер. – ... Фуко, Ліотар та Деріда, погоджуючись із Лаканом, не визнають цілісної особистості. Подібно до тих, хто від Ніцше до... Рорті описує багатоплановість особистості, вони пропонують особистість як різноманіття (*multiple*)» [1, с. 113].

Розмірковуючи про те, скільки у людини самостей, Д. Денет і Н. Хемфрі стверджують про помилковість ідеї існування у людини однієї самості. Адже висновки досліджень синдрому множинної особистості (MPD), пацієнтів із розсіченими півкулями мозку тощо спростовують існування єдиної самості. Хибним, за Денетом, є й уявлення про самототожність і тривалість самості. Тактика самоствердження людини полягає в оповідній діяльності – вигадуванні власних сюжетів про себе. Подібні інтуїції, як стверджує Денет, слід відносити до нав'язливих ілюзій «Картезіанського Театру» [2, с. 174].

Утім, доцентрове спрямування ідентичності, спрямованої до віднайдення завбачуваної єдності, зринає у феноменологічних модуляціях самості (П. Рікер, М. Анрі, Д. Захаві). Так, якщо для Захаві послідовна єдність суб'єктивного досвіду конститується його індивідуальним характером, а єдність переживань засновано на факті їх дорефлексійного переживання як «моїх», то для Анрі підставою єдності є передрефлексійний рівень автоафіціювання як вихідної структури самосприйняття. Пошуки єдності ідентичності властиві й онтології суб'єктивності П. Рікера, де самість визначається етичним принципом *Я* як нормативного акту волі суб'єкта – дієвця від першої особи.

Рікер наголошує на суперечності поняття особистісної ідентичності, яка формується тільки в темпоральному вимірі людського існування. Як надчасова сталість незмінної субстанції, тожсамість притаманна характеру як тотожність себе – *idem*. Однак існує й інша модель змінної ідентичності – *ipse*. Відмінність між ідентичністю тотожного й ідентичністю *Я* як емблемою ідентичності у виразно зобов'язання дотриматись слова та його виконання, що свідчать, за Рікером, про збереження *Я-самості* як ідентичності, протилежної ідентичності характеру. Тобто, якщо сталість характеру визначає збіг *idem* та *ipse*, то вірність самому собі в дотриманні слова означає, за Рікером, розрив між ними [3, с. 148].

Онтологічному конституюванню особистості іманентно притаманна діалектика тотожності й самості, наявна у наративній ідентичності, що коливається, за переконанням Рікера, між двома межами: нижньою – де перманентність у часі відображає поєднання *idem* та *ipse*, та вищою – де *ipse* ставить питання про свою ідентичність, не спираючись на *idem* [3, с. 200–201]. Хоча оповідна ідентичність є несталою, вона ніколи не є етично нейтральною, оскільки оповідь належить до етичної царини (оповідність, за переконанням Рікера, є пропедевтикою щодо етики). На відміну від усталеності характеру, *ipse* підтримує своє *Я* сама, що засвідчує її етичну площину. Водночас самість є таким способом поведінки особистості, коли *Інший* може розраховувати на неї, коли особистість є відповідальною перед *Іншим* за свої дії.

Ключовим при цьому постає поняття атестації як «самості, що водночас є відмінною від тотожності й перебуває в діалектичному відношенні з інакшістю» [3, с. 354], – атестації як моральної свідомості. Те, що інший, як і я, є суб'єктом мислення, що сприймає моє «я-сам» як іншого, ніж він, та разом з яким ми розглядаємо світ як спільну для нас природу й будемо спільноти осіб, здатних поводитись на сцені історії як особистості вищого рівня, передує, за Рікером, редукції до «власного». Тобто, за гіпотезою, в якій я був би сам-один, цей досвід жодним чином не міг би бути узагальненим без *Іншого*, котрий допомагає мені зберігати самого себе у моїй ідентичності [3, с. 387].

За М. Анрі, завдяки афективності здійснюється та «пасивна перед-даність», що афіціює *Я*. Саме у неопосередкованості внутрішнім почуттям полягає розбіжність афективності й чуттєвості: те, що опосередковано внутрішнім почуттям, належить до чуттєвості, а те, що «відчувається саме», безпосередньо, – стосується афективності.

Самовідчуття як те, що «відчувається саме», є у Анрі прикладом пасивності щодо себе. Таке відчуття є пристрасною (*passion*), в якій те, що спричинює, співпадає з тим, що зазнає впливу. Така тотожність суб'єкта й об'єкта пристрасної утворює, за Анрі, осердя суб'єктивності – самість-ірсе як те місце неопосередкованості афективних станів, де відчуття страждання чи насолоди збігаються з відчуттям життя. Чисте само-афіціювання складає сутність суб'єктивності (самості). Саме *passion* як патетична, пристрасна само-вразливість утворює самототожність самості [4].

Виходячи з ідеї виняткового характеру власності емпіричної присутності суб'єктивності, Д. Захаві стверджує, що самість не є ні незалежним від плину свідомості самототожним «Я-полюсом», ні наративним конструктом. Жодний досвід неможливий без мінімальних умов, які Захаві описує поняттям маніфестації досвіду в перспективі першої особи (тобто, дорефлексивне почуття самості є необхідною підставою будь-якого наступного ставлення до себе у рефлексії чи наративі) [5, с. 334]. Людська самість, отже, виявляється «... всюдисутим виміром даності від першої особи у множинності несталих переживань» [5, с. 327]. Істотною ознакою самості є при цьому її ідентичність, так що кожне окреме переживання наділено не щоразу новим індивідуальним баченням, а одним і тим само.

Література:

1. Hollinger R. *Postmodernism and the Social Sciences: A Thematic Approach* / R. Hollinger. – London: Sage Publications, 1994. – 192 p.
2. Юлина Н.С. Головоломки проблемы сознания: концепция Дэниела Деннета / Н. С. Юлина. – М. : Канон+, 2004. – 544 с.
3. Рикёр П. Я-сам как другой / Поль Рикер; [пер. с фр.]. – М. : Издательство гуманитарной литературы, 2008. – 416 с.
4. Henry M. *Incarnation: Une Philosophie de la chair*/Michel Henry. – Paris: Seuil, 2000. – 373 p.
5. Zahavi D. *Unity of Consciousness and the Problem of Self*/Dan Zahavi/The Oxford Handbook of the Self/Edited by S.Gallagher. – New York: Oxford University Press, 2011. – P. 314–333.